

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

7. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. – К.: Магістр – S, 1998.–78-95, 154-186с.
8. Харламов И.Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве // Педагогика. – 1992. – №7-8. – 416с.

Одержано редакцією 09.03.2003

УДК: 371.014 М.С.ЯНЦУР

ПРОФОРІЕНТАЦІЙНА РОБОТА ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Одне із головних завдань загальноосвітньої школи нашої країни, як зазначено у Законі України “Про освіту” та ряді інших державних документів, є забезпечення професійного самовизначення [6;8]. У зв’язку з цим розпочато створення відповідної системи професійної орієнтації учнівської молоді, як невід’ємної ланки системи відтворення трудових ресурсів. Теоретико-методичні підходи до розбудови такої системи в сучасних умовах розкриті нами у ряді публікацій [3;4;5 та ін.]. З урахуванням мети, принципів, функцій і завдань профорієнтації та вікових особливостей дітей профорієнтаційна робота в початковій школі виділяється в окремий етап, який умовно можна назвати *пропедевтичним*.

Загальновідомо, що молодші школярі характеризуються малою диференціацією сприймання, яке тісно пов’язане з діями, практичною діяльністю та емоціями. У них слабо розвинута довільна увага, особливо її стійкість. Вони конкретно мислять, мають нахили до механічного запам’ятовування та недостатньо розвинуті вольові якості, імпульсивний характер; капризні, уперті, довірливі, допитливі. У цьому віці з’являються такі важливі новоутворення, як довільність уваги, внутрішній план дії, рефлексія. Вибір професії здійснюється на рівні рольової гри через інтерес до зовнішньої її сторони. Але, як показують дослідження багатьох вчених [7,13,15;16 та ін.], приблизно у 30% учнів стійкі професійні інтереси до обраної у майбутньому професії сформувалися вже у початковій школі. Діти орієнтуються в основному на професії, з якими пов’язані визначальні події в житті суспільства. Відбувається активне засвоєння суспільно цінних орієнтацій. Формою прояву інтересу до професії у молодших школярів є індивідуальна чи колективна гра. З цього випливає, що в цей період вчителями має проводитись підготовча робота з профорієнтації, тобто необхідно забезпечити готовність кожного учня до наступного свідомого професійного самовизначення. Досягнення цієї мети відбувається в процесі реалізації відповідного змісту профорієнтаційної роботи у початковій школі. На основі системного аналізу нами було визначено наступні елементи цієї роботи:

- ознайомлення дітей з рядом масових професій, які доступні їх розумінню і охоплюють всю багатогранність професійного світу;
- формування поваги до трудівників, емоційно забарвленого позитивного ставлення до певних видів трудової діяльності, суспільно визнаних трудових цінностей;
- формування інтересу до пізнання своєї особистості; розвиток самосвідомості, розуміння себе, свого місця в суспільстві;
- діагностика і розвиток індивідуальних здібностей учнів в навчально-трудої та ігровій діяльності;
- формування реалістичного погляду на світ праці, його значення для конкретної людини і суспільства в цілому, впевненості у своєму майбутньому;
- проведення консультацій з батьками стосовно розвитку дітей, залучення їх до самостійної пізнавально-трудої діяльності;
- формування початкових загальнотрудових умінь і навичок, здатності до взаємодії з іншими в процесі різних видів діяльності;
- виховання загальної культури праці через залучення до потужних видів продуктивної трудової діяльності.

Результатом цієї роботи на даному етапі має бути сформоване у молодших школярів позитивне ставлення до праці, себе, суспільства, професійної діяльності і навколишнього середовища. Крім того, як відмічається в проєкті освітньої галузі “Технології”, обов’язковим результатом навчання на цьому етапі є усвідомлення учнями важливості кожної професії для життя суспільства; розуміння учнями потреби в існуванні різних професій та відмінностей між ними; розуміння важливості і необхідності вибору професії кожною людиною; здатність осмислювати інформацію про світ професій [2]. Тому можна передбачити, що досягається це за рахунок реалізації таких компонентів системи профорієнтації, як професійна просвіта, попередня професійна діагностика, професійне виховання та частково професійної активізації і професійної консультації, які детально розкриті нами в ряді публікацій [3;4;5;14 та ін.]. При цьому в кожному зазначеному компоненті використовуються професіографічні матеріали, які повинен вміти знаходити вчитель і застосовувати їх у своїй роботі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей початкових класів. Так як основною особливістю цих учнів є ігрова діяльність, яка переростає в навчальну, то під час проведення профорієнтаційної роботи перевага має надаватися активним формам і методам: сюжетно-рольовим іграм; екскурсіям; іграм-вправам, іграм-змаганням, шарадам, кросвордам, ребусам, загадкам і т.п. Зрозуміло, що їх необхідно поєднувати і з традиційними методами, широко використовуючи технічні засоби навчання - звукозаписи, діа-

відео,- кінофільми, включаючи й інтерактивне, що дозволяє залучати учнів до діяльності або окремих дій, які відбуваються на екрані. Обираючи відповідні форми і методи профорієнтаційної роботи, вчителю необхідно враховувати, що вона повинна бути невід’ємною складовою навчально-виховного процесу в початковій школі. З метою перевірки висунутого припущення нами було проведене відповідне дослідження.

Вчителі початкових класів, як свідчить аналіз практики роботи, в різній мірі проводять професійну орієнтацію на уроках з усіх предметів та позакласних заходах. Найкраще в цій роботі реалізується *професійна просвіта* учнів і в першу чергу за допомогою подання відповідного профінформаційного матеріалу. На жаль, у масовій практиці рівень профорієнтаційної спрямованості уроків не відповідає вимогам науково-технічного і соціального прогресу, що не дозволяє повною мірою використати всі можливості занять для вирішення профорієнтаційних завдань. Тому з метою підсилення такої спрямованості всіх навчальних дисциплін вчитель повинен уміти проводити відбір профорієнтаційного матеріалу до уроків з урахуванням наступних критеріїв: доступність, комплексність, науково-практична значимість, оптимальність, органічний взаємозв’язок з навчальним матеріалом, системність, психолого-педагогічна доцільність, забезпеченість відповідними дидактичними засобами і відповідність вимогам економіки країни.

Як показують наші дослідження, профпросвіта в навчальному процесі має проводитися вчителями з дотриманням певних умов:

- зв’язок профорієнтаційного матеріалу з темою уроку, поглиблення його науковості, політехнічної спрямованості, практичної значимості, зв’язку з життям;
- вивчення матеріалу з профорієнтації на основі активного пошуку, створення проблемних ситуацій;
- забезпечення наступності і систематичності у формуванні профорієнтаційних знань і вмінь;
- включення інформації з різних сфер трудової діяльності людей, представників професій свого регіону, спираючись при цьому на принцип міжпредметних зв’язків;
- поєднання профорієнтаційних відомостей з практичною пробою сил на уроках, в гуртках, секціях, клубах, спеціалізованих школах (музичних, художніх тощо) і т.п.

Враховуючи всі ці критерії та умови в процесі дослідницької роботи, вчитель проводить профорієнтаційну роботу з молодшими школярами. Так, після вивчення на уроках математики одиниці маси “кілограм” учням ставилося завдання: провести спостереження за роботою продавця продуктового магазину і з’ясувати, з чим і як він працює, чи спілкується з людьми, які знання йому необхідні. Потім на уроках трудового навчання діти під керівництвом учителя виготовляють макети терезів, ваг, товарів, грошей із різних матеріалів. Після цього проводилася гра, де вчитель розподіляв ролі, які виконували учні по черзі за бажанням протягом уроку. У грі були задіяні всі школярі разом з учителем. По закінченню гри проводився аналіз діяльності «продавців» і з’ясовувалося, хто краще виконав цю роль. Така форма профпросвіти дала можливість не тільки сформувати в учнів уяву про конкретну професію, але й усвідомити професійно важливі якості, необхідні людям даної професії.

Домінуючу роль у забезпеченні професійного самовизначення школярів відіграє трудове навчання, програмою якого для початкових класів передбачено формування в учнів потреби в праці, доступних уявлень про трудову діяльність дорослих, про професії і виробництво, виховання поваги до праці людей [9]. Любов до праці і бажання трудитися можна виховати тільки у праці, якраз тому приблизно 80% часу на уроках трудового навчання відводиться на виконання трудових завдань. У процесі проведеної нами дослідницької роботи вчитель, складаючи план-конспект уроку відповідно до раніше розробленого плану профорієнтаційної роботи, висував відповідну мету і включав до нього профорієнтаційний матеріал. Це було, як правило, знайомство з визначеною професією, інструментом, технологією виробництва, навчання певних трудових операцій і прийомів, виховання професійно важливих якостей, вивчення школярів за раніше наміченим планом чи поєднання всіх цих завдань.

На уроках трудового навчання учні I-IV класів працюють з різними матеріалами (папером, картоном, природними матеріалами, фольгою, дротом, деревиною, фанерою, пластмасами, тканинами, волокнистими матеріалами тощо), засвоюють доступні їм операції та прийоми їх обробки. Вони вчать вирішувати завдання технічного і технологічного характеру, визнають про одержання і застосування різних матеріалів, про їх значення в житті людини, знайомляться і вчать користуватися найпростішим інструментом для виконання тих чи інших технологічних операцій, а також з відповідними професіями. У профорієнтаційному плані бажано, щоб практична частина уроку була пов’язана з працею людей даної професії. Так, у нашому дослідженні під час вивчення розділу “Тканини і волокнисті матеріали”, діти, виконуючи нескладні викройки, знайомилися з професією закрійника; виконуючи різноманітні шви, пришиваючи гудзики, роблячи дрібний ремонт одягу — з професією кравця.

У роботі з будівельним конструктором вчителі формували у школярів знання про будівельні професії, їх важливість і необхідність, зміст праці людей, пов’язаних з будівництвом, навчали моделювати будівельні об’єкти. Ці роботи допомагали розвивати у дітей технічне мислення, просторову уяву, творчі здібності, виховували повагу до будівельників. Завдання, які виконувалися у роботі з технічним конструктором, дозволили вчителям познайомити дітей з основами машинознавства і електротехніки та відповідними професіями цих галузей, розвивали технічні здібності, виховували любов до техніки, формували вміння розбиратися в нескладних технічних пристроях тощо. У процесі вивчення розділу “Сільськогосподарська

праця” відбувалося ознайомлення дітей з основами сільськогосподарського виробництва. На заняттях учні доглядали за рослинами, проводили досліди з вирощування квітів, овочевих культур, кімнатних рослин тощо. Працюючи на пришкольній садибній ділянці школярі розрихлювали ґрунт, прополювали бур'яни, слідкували за ростом рослин, бачили результати своєї праці і вчилися її цінувати. Вчитель, виконуючи одне з основних профорієнтаційних завдань по вихованню в учнів господарського ставлення до землі і прагнення примножувати її багатства, сформував у них правильну уяву про працю в сільському господарстві, навчав радіти за результати своєї праці. Тому всі роботи були організовані так, щоб діти могли виростити відповідні рослини, зібрати урожай, підрахувати і зберегти його. І як показали наші спостереження, цікавість дітей до праці в таких випадках помітно посилюється, виникає бажання продовжувати працювати з рослинами, доглядати за ними. Таким чином відбувалася реалізація профорієнтаційної спрямованості занять з трудового навчання.

Профпросвіта вчителями початкових класів спрямовувалася перш за все на ознайомлення дітей з професіями їх батьків, рідних. Проводилося не тільки обговорення цих професій у класі, але й організовувалися екскурсії на підприємства і в організації, безпосередньо на робочі місця, де працює тато чи мама, дідусь або бабуся учня. Їх запрошували в школу на класні часи, де розповідали про свою роботу, дарували, по можливості, продукцію своєї праці. При цьому створювалася атмосфера довіри, розповідь проходила швидко, правдиво, емоційно, що виховувало у дітей повагу до людей цих професій.

Дуже добре зарекомендувала себе така форма роботи, коли бібліотекар знайомив школярів з фондом шкільної бібліотеки про різні професії і людей праці, демонстрував книжки, розповідав про свою професію. Потім він пропонував їм розшукати в домашній бібліотеці дитячу літературу про різні види трудової діяльності і принести її до школи для оформлення виставки книг на відповідну тему. Старі книжки діти ремонтували на уроках трудового навчання і гурткових заняттях. Під час виставки діти знайомилися своїх друзів з прочитаними і відреставрованими книжками, рекомендували їх прочитати іншим, переконували, що якраз з цих книжок вони зможуть дізнатися багато цікавого і корисного про різні професії і спеціальності. Використання різноманітних форм і методів професійної просвіти сприяло активізації діяльності учнів у вивченні світу професій, що вимагало від учителя вміння проводити пошук відповідної професіографічної інформації, робити її відбір і систематизацію згідно загальноприйнятої класифікації професій та оформляти у вигляді інформаційних професіограм для молодших школярів. Цьому у певній мірі сприяв підготовлений нами відповідний навчальний посібник [17] та ряд професіографічних довідників-путівників [10;11] і більше 500 професіографічних карток.

Профорієнтаційна робота побудована на комплексному підході, яким передбачається проведення попередньої професійної діагностики індивідуальних особливостей молодших школярів. У початкових класах вона пов'язана з вивченням особистості учня в сім'ї і школі з використанням доступних для вчителя методів. У нашому дослідженні вчитель в процесі бесід з дітьми, їх батьками та іншими членами сім'ї, спостереження за учнем вдома під час відвідувань з'ясував – склад сім'ї, професії і спеціальності батьків, їх освіту, посаду, яку вони займають; характер впливу сім'ї на школяра, рівень розвитку навичок самообслуговування, участь в домашній праці, ступінь самостійності у виконанні домашніх навчальних завдань; справу, якій намагаються навчити вдома, ким хочуть бачити батьки свою дитину в майбутньому і чому та інше. Вивчення особистості учня в школі проводилося за допомогою різноманітних методів: спостереження за навчально-трудовою діяльністю дітей, аналіз результатів цієї діяльності, в першу чергу, трудових завдань, опитування школярів, (усне і письмове, індивідуальне і фронтальне): бесіди, анкетування і т.п. Така робота сприяла отриманню інформації про успішність учнів, їх ставлення до навчання і окремих предметів; про процес розумового (увага, пам'ять, мислення, уява, здібності) розвитку дитини від класу до класу та формування у них відповідних загальнотрудових якостей (громадська та трудова активність, відповідальність, ставлення до праці і людей праці (фізичної і розумової), сумлінність, ініціативність, старанність, акуратність, дисциплінованість, організованість, наполегливість та ін.); задатки до різних видів діяльності (організаційні, комунікативні, артистичні, музичні, художні, практичні і т.п.); улюблені заняття у вільний час (праця, ігри рухливі чи тихі, моделювання, малювання, заняття музикою, прогулянки на природі чи по місту і т.д.); переважаюче коло спілкування (батьки, дорослі, однолітки, друзі) та ін. Результати вивчення особистості школяра вчителі систематизували і заносили в спеціальний щоденник або діагностичну профорієнтаційну карту, які побудовані на основі відповідної концепції системно-структурного розуміння особистості. У нашому випадку використовувалася діагностична карта особистості, яка розроблена на основі функційно-динамічної структури особистості і описана нами у відповідній літературі [5,12,14;18 та ін.].

Отримані таким чином дані допомогли вчителям планувати і організувати профорієнтаційну роботу з учнями на основі її гуманізації та диференціації, уникаючи обезусоблення, зрівнялівки, дозволяючи своєчасно виявляти і розвивати творчих і обдарованих дітей. Результати профдіагностики використовувалися для активізації бажань школярів до самопізнання і самовдосконалення. При цьому не тільки вивчалися особистісні властивості учнів, а проводилася діагностико-корекційна робота з ними у підготовці їх до свідомого вибору майбутньої професії шляхом спрямованого формування у них необхідних професійно важливих якостей. Профдіагностика проводилася систематично на основі спільної співпраці вчителя зі шкільним психологом і учнем та його батьками. Використовуючи її результати будувалася і профконсультаційна робота як з учнями, так і їх батьками. Хоча в основному її проводив практичний психолог але елементи її використовували в своїй роботі і вчителі, спираючись на наші розробки [5;12;14;18 та ін.]. Все це сприяє підготовці молодших школярів

до професійного самовизначення, яке вони здійснюють по закінченню основної школи.

Вивчення особистості школярів тісно пов'язується з їх вихованням і розвитком. Оскільки профорієнтаційна робота є органічною складовою частиною навчального процесу, то в першу чергу вчителі спрямовували її на виховання у дітей стійкого інтересу до потрібних суспільству професій, які відповідають особливостям кожної людини. Наявність інтересу до праці і готовність працювати є одним з найважливіших показників зрілості особистості. Тому виховання молодших школярів в праці, в колективі є основою їх подальшого свідомого професійного самовизначення. Враховуючи особливості учня, вчителі за допомогою відповідних прийомів розвивали наявні задатки, згладжували негативні риси характеру і т.д. Деякі діти, як було виявлено в процесі попередньої профдіагностики, мають добре виражені нахили, але у більшості школярів вони приховані або і зовсім відсутні. Вчителі, виявивши задатки, вказували на них дитині та її батькам, допомагали в розвитку і формуванні нахилів та здібностей. Таке виховання і розвиток вчителі здійснювали на всіх уроках і в позаурочний час шляхом безпосереднього впливу на учня, а також через його товаришів і батьків.

Важлива роль в профорієнтаційній роботі з молодшими школярами в нашому дослідженні відводилася позакласній роботі, як початковому етапу професійної активізації учнів, зміст і методика якої розкрита нами у відповідному посібнику [1]. Діти цього віку на гурткових заняттях з цікавістю займаються виготовленням виробів з паперу і природного матеріалу, з технічним і будівельним конструктором, ліпленням, пошиттям м'якої іграшки, вишиванням і т.п.. Але цей інтерес не тривалий, тому, плануючи позакласну роботу, потрібно урізноманітнювати її, робити цікавою для дітей. У нашій роботі вчителями використовувалися такі заходи, як свята, ігри, олімпіади, конкурси, зустрічі з представниками професій, видатними людьми, ветеранами праці, екскурсії тощо. Вчителі практикували завдання групам, окремим школярам, які пов'язані зі збором відомостей про підприємства і організації міста, про різні види трудової діяльності людей, професії, які потім оформлялися в альбоми, виставки, стенди. Діти в позаурочний час разом з учителем оформляли куточок природи, календар природи і праці, займалися виготовленням дидактичних ігор, а інколи і самостійно виконували типові завдання, які наведені в методичних рекомендаціях до уроків праці та гурткових занять і які добирали учні у відповідності з їх інтересами; працювали з конструктором. Вчителі цікаво організовували позакласні заходи, добре планували заняття гуртків і груп за інтересами, що сприяло розвитку здібностей дітей, їх творчої активності, допомагало краще взнати трудову діяльність людей, формувати вміння виготовляти вироби своїми руками, виховувало у них почуття радості за виконану роботу, бажання працювати та інші якості, які необхідні для людини будь-якої професії. Позакласні заняття, як показали наші спостереження, дуже цінні: діти працюють за власним бажанням, у відповідності з інтересами, а це приносить дитині багато радості, задоволення, сприяє розвитку індивідуальних здібностей, що врешті виховує стійкий інтерес до праці і сприяє впровадженню його в режим дня учня, перетворюючи його в свідому життєву необхідність.

Таким чином, проведене нами дослідження підтвердило припущення про те, що вчителями початкової школи успішно реалізуються такі компоненти системи професійної орієнтації як професійна просвіта, попередня професійна діагностика, професійне виховання, а також – професійна активізація і професійна консультація, які ґрунтуються на основі професіографії. При цьому необхідно підкреслити, що вся робота з профорієнтації молодших школярів має проводитись з урахуванням не тільки вікових особливостей дітей, але й останніх досягнень психолого-педагогічної науки. Дослідження також показало, що більшість вчителів не підготовлені до цієї роботи, вважаючи її не основною, другорядною. Тому для кращого розуміння психолого-педагогічних проблем профорієнтації нами розроблено і введено в навчальний процес підготовки вчителів початкової школи предмет “Психолого-педагогічні основи профорієнтаційної роботи в закладах освіти”, який читається на V курсі. У процесі курсу вивчаються питання науково-теоретичних основ профорієнтації, психологічних основи професійного самовизначення особистості, системи профорієнтації учнівської молоді (завдання, функції, фактори, компоненти, етапи, умови і т.д.), класифікації професій та їх опису (елементи професіографії), професійної просвіти та методики її проведення в початкових класах, попередньої професійної діагностики та методів її здійснення з молодшими школярами, елементи профактивізації, профконсультації, професійного виховання та методики їх реалізації в молодших класах. Дані питання вивчаються як на лекційних (22 год.), так і на лабораторно-практичних (32 год.) заняттях. Але, як показує практика його вивчення протягом 2-х років в Рівненському державному гуманітарному університеті, його доцільно читати в VII чи VIII семестрі, що дозволить студентам уже під час педагогічних практик реально здійснювати профорієнтаційну роботу з молодшими школярами, закріплюючи і розвиваючи набуті знання і вміння з даного предмету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтко А.І., Янцур М.С. Професійна активізація молоді на основі професійних проб. Методичний посібник. – Рівне: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПШ, 1996. – 55 с.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Освітня галузь “Технології”. – К.: Генеза, 1997. – 29с.
3. Зінченко В., Павлютенков Є., Тименко М., Янцур М. Концепція профорієнтації учнівської молоді //Психолого-педагогічні новини. Інформ. бюлетень АПН України. – 1994. – №3.
4. Зінченко В.П., Янцур М.С. Теорія і практика розбудови системи професійної орієнтації в сучасних умовах // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Збірник наукових праць. Наукові

- записки Рівненського педінституту. Вип. 4. – Рівне: РДП, 1998. – С. 4-15.
5. Клімов Г.І., Седляр І.О., Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи (практикум) / Наук. ред. М.С.Янцур – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДП, 1995. – 180 с.
  6. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року, №48 //Людина і праця. – 1994. – № 4. – С. 22-29.
  7. Павлютенков Е. М. Управление профессиональной ориентацией в общеобразовательной школе. – Владивосток: Изд-во ДГУ, 1990. – 176 с.
  8. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К., 1995. – № 15. – С. 2-7.
  9. Програма середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. Трудове навчання. – К.: Освіта, 1998. – С. 154 – 186.
  10. Професії зв'язку та транспорту. / Автори-укладачі М.С.Янцур, Г.І.Клімов. – Рівне: РОЦПОН, 1995. – 41с.
  11. Професії легкої та харчової промисловості. / Автори-укладачі М.С.Янцур, О.Г.Смірнова. – Рівне: РОЦПОН, 1996. – 39с.
  12. Профессиональная консультация школьников. Метод. рекомендации для учителей и студентов. /Н.С.Янцур, В.И.Вангрет. – Рівне: РДП, 1988. – 67с.
  13. Профорієнтаційна робота із школярами. Метод. посібник для вчителів. /За ред. М.П.Тименка. – Рівне: РОУВ, 1992. – 130 с.
  14. Профорієнтаційна робота в школі. Методичний посібник. /Автор-укладач М.С.Янцур. – Рівне: МПУ РОЦПОН, РДП, 1993. – 41 с.
  15. Сазонов А.Д., Симоненко В.Д., Аванесов В.С. и др. Профессиональная ориентация учащихся. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.
  16. Чистякова С.Н., Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников. Организация и управление. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.
  17. Янцур М.С. Основы професіографії (практикум). – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДП, 1996. – 223 с.
  18. Янцур М.С. Професійна психодіагностика (практикум). – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДП, 1995. – 160 с.

Одержано редакцією 12.03.2003.

УДК: 371.1:373.31 В.Р.Михальська

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ)

Перехід на дванадцятирічний термін навчання, новий зміст навчання, застосування нових технологій викликані зміною освітньої парадигми. Основне протиріччя сучасної системи освіти – це протиріччя між швидким темпом зростання обсягу знань в сучасному світі і обмеженими можливостями засвоєння їх індивідом. Це протиріччя змушує педагогічну теорію відмовитися від абсолютного ідеалу – всебічно розвиненої особистості і перейти до нового – максимального розвитку здібностей людини до самоосвіти, саморегуляції, самореалізації. За таких умов центром стає не учень, що засвоює готові знання, а людина, що пізнає істину. Відносини між суб'єктом – вчителем і суб'єктом – учнем будуються на принципах діалогу, співробітництва, полілога, співтворчості, взаємної відповідальності за вільний вибір своєї позиції.

Щоби такий педагогічний процес **запрацював, почав рух**, необхідний такий компонент як управління. У зв'язку з цим важливим завданням у підготовці майбутнього вчителя є управлінський аспект, адже саме педагогічне управління – це процес переведення педагогічних ситуацій, процесів із одного стану в інший, що відповідає поставленій меті.

Педагогічною діяльністю вчителя початкових класів передбачається не лише проведення уроків, але й аналіз, діагностика, організація, корекція та контроль усіх видів урочної, предметної діяльності. Головна функція вчителя – управління процесами виховання, навчання, розвитку, формування особистості [2]. Справді, покликання сучасного вчителя – не просто вчити і виховувати, а швидше – спрямовувати процес навчання, керувати вихованням і розвитком учнів.

Проблема управління гостро постала і в початковій ланці. Ускладнення змісту навчання і підвищення рівня абстрактності та узагальнення матеріалу поставило вчителів перед складним завданням – здійсненням ефективного педагогічного керівництва процесом засвоєння знань, навичок і умінь. Така ж думка і О.Я.Савченко: “Наші провідні завдання я б окреслила однією ключовою фразою: “від управління кожним навчальним закладом до управління навчанням кожної дитини”. [8]

Проблема педагогічного управління не нова. Проте десятиріччями у вітчизняній педагогіці розглядали лише діяльність директора та завуча як управлінську, відкидаючи, що і вчитель у своїй щоденній професійній роботі виконує цикл функцій управління (В.І.Бондар, В.К.Буряк, Ю.В.Васильєв, В.С.Пікельна, М.Л.Портнов, М.М.Поташник, В.П.Симонов, М.В.Черпінський та ін.). На сучасному етапі на фоні багатоаспектних досліджень підготовки педагога складається новий напрямок – педагогічне управління. У дисертаційних працях Л.А.Закоти, В.І.Мусієнко-Репської, Г.М.Друзь, В.В.Ястребової, І.М.Казанжи розглядаються проблеми підготовки майбутніх вчителів до здійснення управління в професійній діяльності. Однак проблема управління навчальною діяльністю

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепя О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябоконт В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.....	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкільям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20